

Rapport från FoU-Norrbotten

Rapport nr 31, 2006

Bilden som kommunikation

En studie om bildens betydelse för äldre personer som minnesstöd, kommunikation och tydliggörandet av vardagen

Dagmar Grahn

Pictogrambild

Besöksadress

Vvarvsgatan 11
971 28 Luleå

Telefon

0920-20 54 00

Fax

0920-942 49

Hemsida

www.
founorrbotten.se

FoU Norrbotten
Forskning och Utveckling inom Socialtjänsten

Sammanfattning

Genom att gå en kurs i Psykogeriatrik fick jag kunskap om bilden som hjälpmedel för personer med kognitiva funktionsbortfall. Min omedelbara tanke var att introducera bilden som hjälpmedel i mitt dagliga arbete som undersköterska inom äldreomsorgen. Avsikten med projektet var att se om bilder och fotografier kunde vara ett användbart redskap som stöd för personer med minnessvårigheter, orienteringssvårigheter samt för personer med afasi. Tanken var att försöka bevara självständigheten och på det sättet höja livskvaliteten för deltagarna. Projektet påbörjades i maj 2004 och avslutades augusti 2005. I projektet användes olika typer av bilder Nilbilder, Pictogrambilder och fotografier beroende på vilken typ av bilder som var tydligast för deltagaren. Projektet bestod av tre delar; ”Att göra vardagen tydlig”, ”Minnestöd” och ”Bilder att tala med.

I projektet deltog totalt åtta personer boende på äldreboendet. Data insamlades genom läsning; av deltagarnas journaler, observationer och dagboksanteckningar, samt personalens daganteckningar om hur bilderna fungerade till vardags.

Projektet som helhet har upplevt positivt av deltagarna men också av anhöriga och personal. Resultatet visar att bilder är användbara som minnestöd för att göra vardagen tydlig och som tids- och dygnsorientering förutsatt att man hittar den typ av bild som den äldre kan förstå. För personer med minnessvårigheter fungerar bilden som bäst om personen är medveten om sitt dåliga minne och lider av det. När personen blir sämre i sin demenssjukdom eller drabbas av andra symtom så upptar det hela uppmärksamheten. Då det gäller personer som har afasi visar resultatet att det är nödvändigt att personen själv är motiverad att använda bilder i sin kommunikation. Ingen av de två personer med afasi som deltog led av att inte göra sig förstådd. De hade utvecklat ett sätt att kommunicera med personalen genom att peka och mima, deras anhöriga var däremot intresserade av att få ett hjälpmedel för kommunikation.

Förord

Arbetet med projektet har varit kreativt, och stimulerande och jag har lärt mig mycket om digital bildhantering. Det känns också intressant att prova ett hjälpmedel som inte är använt tidigare inom äldreomsorgen. Det mesta som finns dokumenterat är gjort inom omsorgen om utvecklingsstörda som arbetat länge med bilder som begåvningsstöd. Ett stort tack till er som deltagit i projektet och till anhöriga för er positiva inställning och hjälpsamhet. Tack till min handledare Marianne Forsgärde vid institutionen för socialt arbete Umeå universitet för ditt tålamod med att handleda mig genom projekt och rapportskrivning. Tack också till mina arbetsledare Ulf Knutsson och Inger Bargell för stöd, bollplank och värdefulla synpunkter ni är guld värda. Till sist ett tack till mina arbetskamrater på Slätterängen Rognäsgården för att ni alltid är så positiva.

Rognäs den 30 augusti 2005

Dagmar Grahn

Innehållsförteckning

Bakgrund	5
Syfte	5
Frågeställningar	5
Inledning	5
Bilder	6
Vad är en bild?	6
Vad är begåvningsstöd?	7
Bildens utseende	7
Projektet - Bilden som kommunikation	10
Inför projektet	10
Definition	10
Genomförande av projektet	10
Bilder som användes	11
Tydliggöra vardagen – för boende, personal och besökare	11
Deltagare i projektet	12
Metod	17
Urval	17
Datainsamling	17
Analys	19
Metodologiska reflektioner	19
Etiska överväganden	19
Resultat	19
Diskussion	23
Referenslista	26
Bilagor 1-3	

Bakgrund

I mitt arbete som undersköterska inom äldreomsorgen kommer jag ofta i kontakt med äldre personer med olika typer av funktionshinder. Det kan röra sig om personer med stroke, som på grund av skador i vänster hjärnhalva tappat förmågan att verbalt uttrycka sin vilja och önsknings. Det kan också handla personer med en demenssjukdom som lider av minnestörningar och som har svårt att orientera sig. Under åren 2002-2004 läste jag en fristående kurs i Psykiatriska sjukdomstillstånd hos äldre 40 p. I en av delkurserna läste vi om olika hjälpmedel för personer med demenssjukdom. Där fick jag kunskaper om bilden som kommunikationsmedel i den dagliga omvårdnaden. Jag såg framför mig de personer som bor på äldreboendet, de som är afatiker till följd av en stroke samt de personer som har en demenssjukdom där det skulle vara möjligt att använda bilder. Personer som det skulle vara möjligt att förbättra kommunikationen med och på så sätt tydliggöra vardagen och stödja minnet. Jag presenterade idén för min arbetsledare och efter en ansökan hos FoU Norrbotten, blev jag beviljad anslag till projekt som jag kallar "Bilden som kommunikation".

Syfte

Syftet med föreliggande studie är att belysa möjligheten att använda bilden som stöd för minnet och orientering till personer med kognitiva förluster, samt som kommunikationshjälpmedel till personer med afasi.

Frågeställningar

1. Är det möjligt att utveckla den dagliga omvårdnaden inom äldreomsorgen med hjälp av bilder?
2. Är det möjligt att bevara självständigheten längre för personer med en demenssjukdom?
3. På vilket sätt påverkas individen?

Inledning

Att inte kunna uttrycka sig eller göra sig förstådd kan innebära en stor frustration för den enskilde personen men också en känsla av vanmakt för vårdpersonalen som inte förstår vad personen ifråga vill. Detta är vanligt efter en stroke med skada på vänster hjärnhalva som ofta leder till afasi. Det finns många typer av afasi. En typ av afasi kallas Brocas afasi och den är belägen i vänster frontallob. Personer med denna skadebild har god förståelse men svårighet att producera tal (Nyberg 2002). Afasi är alltså ett språkligt funktionshinder som kan innebära att personen har svårt att få ut det han/hon har inom sig som tankar eller önskemål (expressiv afasi). Afasi kan också innebära att det är svårt att förstå vad andra menar eller skriver (impressiv afasi) (Certec rapport 1:98). Hjärnskadan som orsakar afasi ger i regel också kroppsliga funktionsbortfall som halvsidig förlamning.

Att drabbas av Alzheimers sjukdom innebär att personen successivt förlorar närminne och kognitiva förmågor. Under mellanfasen av demenssjukdomen försämras närminnet, händelser från dagen innan är borta medan händelser i barndomen fortfarande är tydliga. Andra symtom som hör till sjukdomsbilden är språksvårigheter (afasi), svårigheter att utföra ändamålsenliga rörelser (apraxi), samt svårigheter att känna igen saker och veta vad de ska användas till (agnosi). Under den fas av demenssjukdomen då den sjuke fortfarande har klara stunder och är medveten om det dåliga minnet kan det upplevas smärtsamt och "skämmigt" att inte komma ihåg. Den situationen kan i sin tur leda till osäkerhet och kontrolleringstvång (Basun m.fl. 1999).

Personer med Alzheimers sjukdom kan vara i behov av hjälp och stöd i vardagen för att kompensera sina kognitiva förluster samtidigt som vi som personal försöker ta tillvara de resurser som personen har kvar. Stödet kan bestå i av anpassning av miljön där man gör omgivningen så relevant och hemlik som möjligt för personen. En lugn ombonad miljö som inte är allt för överbelastad med föremål kan underlätta vardagen och skapa en stabil och stödjande referensram för den personen med demens. Det är känt att gamla välkända ting och rutiner fungerar bäst. Ett annat sätt att anpassa miljön är att använda sig av kontraster och färger för att underlätta orientering och utförande av aktiviteter (Basun m.fl. 1999). Färgutskiljning och förmåga att skilja en figur från en bakgrund är aspekter av varseblivning och perception. När man prövar sig fram med olika färger och symboler är det viktigt att vara observant på om färg, former eller föremåls placering ger oönskade effekter. Ett annat sätt att anpassa miljön och göra vardagen tydligare kan vara att använda sig av bilder och fotografier. Det bekräftas i boken Om demens (Basun m.fl.1999) där det tex. beskrivs att textade skyltar eller fotografier på kökets skåpdörrar, som beskriver vad skåpet innehåller, kan vara till god hjälp vid dukning.

Bilder

Bilder spelar en viktig roll i kommunikationen mellan människor och sedan urminnes tider har bilder använts för att överföra budskap mellan varandra. För 40.000 år sedan förmedlades berättelser mellan människor genom grottmålningar. Man ritade en bildserie som berättade om tex. en jakt. En sån bildserie kan också fungera som ett stöd för minnet när man ska återge historien muntligt. Detta kan man se ibland annat i Lascaux-grottan som finns i Frankrike. Bilden har varit och är än idag ett viktigt medium för överföring av information och kommunikation (Ihre och Raud 1984).

Vad är en bild?

En bild kan användas till många ändamål och olika sammanhang. Man kan använda bilden som dekoration, dokumentation, information. En bild kan också väcka känslor, den kan vara skrämmande, provocerande, attraktiv, skrattretande och fantasieggande. Enligt Berefeldt (1976) kan en bild fungera som tecken i två avseende, dels genom att avbilda och dels genom att symbolisera. Bilden kan förmedla några olika typer av budskap tex:

- Bilden som informerar om sig själv
- Bilden som informerar om något som inte syns genom; a) genom att avbilda ett föremål b) symbolisera något.
- Bilden som informerar om sändaren. Man kan utifrån en teckning avgöra om tecknaren är en barn eller vuxen, och om personens värderingar och känslöstämningar.

Bilder används som begåvningsstöd för personer med kognitiva skador. Inom omsorgen om utvecklingsstörda har under många år bilder används för att tydliggöra vardagen för personer med diagnosen Autism. Autism beror på en genomgripande skada i hjärnans funktioner, vilket innebär att personen har svårt att utveckla kommunikation, social förståelse och fantasi och dessutom lider av specifika svårigheter att förstå vad de ser och hör. De flesta personer med autism är måttligt eller mycket begåvningshandikappade. Hos väl fungerande personer kan man se att de kan göra komplicerade uträkningar på papper och i huvudet men de kan inte handskas med pengar på rätt sätt i det verkliga livet. (tänk på huvudpersonen i filmen Rain Man). De saknar "sunt förnuft". De är intelligenta på ett abstrakt vis men inte på något praktiskt vis (Peeters 1994).

Vad är begåvningsstöd?

Begåvningsstöd är allt man gör för att kompensera ett kognitivt funktionsbortfall. Stödet kan bestå av tekniska apparater som datorer, ordsvarare, bilder eller tejpmarkeringar. Men det kan också vara arbetsätt, attityder och förhållningssätt hos personalen. Ett "jagstödjande" förhållningssätt där man pratar tydligt och har ögonkontakt med personen samt att man använder kroppsspråket och pekar/visar är viktigt. Samt att personen inte blir störd av intryck från omgivningen (Edberg 2002).

Syftet med begåvningsstöd är att den funktionshindrade ska öka sin självständighet. Begåvningsstöd innebär hjälp att:

- Välja ut information
- Presentera information så individen kan förstå och ha användning av den
- Göra informationen tillgänglig där och när den behövs
- Att individen ska kunna göra saker självständigt- laga mat, tvätta skriva.
- Att individen ska kunna förstå och kontrollera vad som händer, planera, passa tider, förstå information (Stockholms läns landsting 2000).

Bildens utseende

Det finns olika typer av bilder som kan användas som kommunikationshjälpmedel och som stöd för minnet. Hur bilderna ser ut är viktigt, erfarenheterna visar (Ihre och Raud 1984) att bilden som används till hjärnskadade patienter bör innehålla fyra särdrag nämligen: figur-bakgrund, kontur, realism och redundans

Figur- bakgrund

För att snabbt kunna se vad en bild föreställer är det viktigt att den som tittar kan särskilja figuren från bakgrunden. Studier visar att personer med lindriga hjärnskadesymptom har svårigheter att fästa uppmärksamheten på

ett objekt om det omges av flera andra visuella stimuli: Det är därför viktigt att bakgrunden hålls fri från ovidkommande stimuli.

Kontur

En bild med skarpa, tydliga konturer som klart avgränsar motivet är lättare att uppfatta än en bild med svaga konturer. Klara tydliga konturer ger bilden den nödvändiga, bestämda strukturen och skärpan.

Realism

Naturtrogna bilder med väsentliga detaljer synliga är överlägsna förenklade och förskönade bilder.

Redundans

En enkel skiss eller en streckgubbe har en låg redundans. Man måste "lägga till" detaljer och linjer för att kunna tolka bilden.

I häftet "Bildkommunikation" (Ihre och Raud 1984) anges några praktiska anvisningar på vad man ska tänka på inför användandet av bilder i vårdens vardag. Börja med att se till att personen har på sig ev. glasögon eller hörapparat. Ta reda på om personen kan para ihop identiska föremål och om hon kan känna igen ett föremål på bild. Nästa steg är att ta reda på om personen kan med hjälp av en bild välja ut ett föremål som inte finns inom synhåll.

Presentationen av bilder bör ske i lugn och ro och anpassas efter personens förmåga. Inte för många bilder åt gången och korta stunder. För att resultatet ska bli lyckat är det viktigt att personen förstår syftet med bilderna. Han eller hon måste förstå vad bilderna ska användas till och vara samarbetsvillig. Välj tillsammans med personen ut några bilder som ni tror är lämpliga att arbeta med och som hon/han kan ha användning av i vardagen. Hör med anhöriga och övrig personal om de har några önskemål. Använd fantasin vid presentationen av bilder. Lägg också märke till om det behövs text som hjälp för att tolka bilden. Det finns olika typer av bilder som man kan använda sig av. Ett sätt är att använda fotografier tagna med en digital kamera i vårdtagarens närområde och på vardagsföremål.

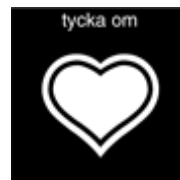
Nilbild är tecknade bilder i färg. Bilderna är enkla tecknade bilder som illustrerar föremål, miljöer och känslor. Bilderna kan beställas via Nilbild.

Källa: Nilbild

En annan typ av bilder man kan använda är Pictogrambilder. Pictogram är ursprungligen en kanadensisk uppfinning som översattes till svenska 1984. Pictogram består av över 800 olika symboler och är det system som är mest utbrett i landet. Bilderna är vita på svart bakgrund, för att även passa personer med dålig syn. Ovanför bilden står ordet som bilden ska föreställa. Bilderna kan köpas i askar eller som kopieringsunderlag (Carlsson, Nilsson 1994/95).

Källa: Pictogrambild

Andra exempel är att använda bilder på födoämnen för att göra matsedel och inköp

Källa: Trollreda Ica-bilder

Med denna kunskap som bakgrund utformade jag projektet.

Projektet – Bilden som kommunikation

Inför projektet

Efter att ha blivit beviljad projektpengar drog jag upp riktlinjer för mitt arbete. Jag gjorde ett studiebesök på Hummerstigens gruppboende, som är ett boende för ungdomar med autism och Downs syndrom. De har kommunicerat med bilder sedan 2000, syftet med mitt besök var att få kunskap om hur de lagt upp sitt arbete med bilder och få tips och inspiration. Till hjälp för mitt arbete fick jag låna en studiehandledning ”Grepp om livet - en väg till begåvningsstöd (Lindström mfl 1996). Denna studiehandledning innehöll bland annat skattningsskalor, två av dessa omarbetade jag för att passa projektet (Bil 1 och 2).

Hos personer med nedsatt minne skulle jag använda bilder som stöd och på det sättet stödja deras kompetens och självkänsla i vardagen. I arbetet med personer med afasi var tanken att jag skulle utveckla bilder som kommunikationshjälpmedel. Tanken var också att genom att använda bilder skulle vardagen tydliggöras för alla vårdtagare boende på avdelningen. Under en arbetsplatsträff informerade jag mina arbetskamrater om projektet och idén med det.

Innan jag påbörjade projektet sökte jag litteratur som handlade om kommunikation med bilder inom äldreomsorgen. Jag lånade böcker via Socialmedicinska biblioteket i Boden samt sökte via Internet på Alta Vista. Sökord jag använde mig av var: Bilder som kommunikation, kurs, äldre demens, begåvningsstöd, afasi och stroke. Projektet startades upp i maj 2004 med ett uppehåll över semesterperioderna och fortsatte därefter i full skala med i snitt 5 timmar per vecka. Jag arbetar 87,5 procent varför projekttiden lades på lediga dagar. Projektet avslutades i september 2005. För att få en bild av deltagarnas kognitiva förluster läste jag i deltagarnas journaler angående resultat från MMT-test och eventuella diagnoser. Innan jag startade projektet gjorde jag också en skattning hos varje deltagare för att få fram vilken eller vilka typer av bilder som varje enskild kunde förstå.

Definition

MMT-test (minimentaltest) är en test som tar ca 10-15 minuter att göra. Den är en snabbskattning av kognitiva förmågor. Resultaten är lätta att jämföra och tolka. Testet består av tio frågor som var och en pejar personens orienteringsförmåga, minne, uppmärksamhet, språklig samt rumslig uppfattning (visuospatial förmåga). Hos en frisk person är 30 poäng normalt och ett resultat på 24 poäng anses vara ett tecken på kognitiv svikt (Basun m.fl. 1999).

Genomförande av projektet

För att komma fram till vilka typer av bilder som var lämpliga för respektive person träffade jag dem individuellt en gång i veckan i ca 2 timmar under en treveckors period. Därefter gjorde jag uppföljande besök hos varje person en gång i månaden i ca 30-45 minuter. Jag tog med mig en ortens dagstidning Piteå-Tidningen ett annonsblad från en matvaruaffär

samt en veckotidning och satte mig ner hos var och en. Jag tog också med mig exempel på tecknade bilder, Nilbilder och Pictogrambilder. Tanken var att skatta om personerna kunde känna igen/förstå att en person/föremål/aktivitet kunde representeras av ett fotografi, ritad bild, Pictogrambild eller ordbild (Bil 1). Därefter gjorde jag en summering av skattningen och skrev in det i ett särskilt formulär (Bil 2). Genom detta kom jag fram till vilka typer av bilder jag skulle använda till den enskilde personen. Den övriga personalen blev delaktig i projektet eftersom de föll på deras lott att sätta upp aktuell bild på för dagen på whiteboardtavlan hos respektive boende.

Bilder som användes

Nilbilder, Pictogrambilder och digitala fotografier var de bilder som jag valde att arbeta med. En digitalkamera inköptes för ändamålet samt en CD-rom skiva med Nilbilder som kunde skrivas ut via en dator. Som introduktion fick jag låna Pictogrambilder från ett gruppboende inom handikappomsorgen. Tanken var att jag skulle prova om de var användbara på äldre personer med kognitiva förluster och därefter köpa in materialet till projektet. Detta gjordes efter några månader men istället för kort köptes ett kopieringsunderlag med alla i handeln förekommande bilder.

Tydliggöra vardagen – för boende, personal och besökare.

I korridoren på varje enhet finns en whiteboardtavla där vi skrev upp dag, datum samt namnet på de som arbetade dagtid och de som arbetade kvällstid. Det är inte lätt för de som bor på boendet, ny personal eller besökare att veta vem som arbetar om det enbart står ett namn på tavlan. Det är många ansikten som passerar under en dag och har man dessutom dåligt minne är det inte lätt att hålla reda på alla.

Som ett led i att göra vardagen tydligare bad jag att få fotografera all personal med en digitalkamera. Jag tankade över bilderna till en dator och redigerade dem genom att göra en ram samt skriva namnet på personen under. Detta gjordes med bildprogrammet som följde med kameran, Camedia master. Därefter plastade jag in dem och satte fast en bit magnettejp bakom varje fotografi, så de skulle gå att fästa på tavlan. För att fotografierna skulle vara lättillgängliga inköptes korgar för att förvara bilderna i. De hängdes upp i anslutning till whiteboardtavlan för att fotografierna skulle vara lättillgängliga. För fotografierna av tim- och sommarvikarier inköptes en korg som förvarades i personalrummet. Då kunde man lätt ta med sig aktuellt fotografi. Istället för att skriva upp dag och datum hängde vi också upp en flikalmanacka med stora tydliga blad som dras för varje dag. En bild på aktuell årstid samt dagens väder hängdes också upp på tavlan.

Nästa steg i projektet blev att ta kort på alla boenden på avdelningen. Fotografierna hängdes sedan upp utanför respektive lägenhet i anslutning till namnskylden.

Tanken med detta var att de boende som hade problem med orienteringen lättare skulle hitta till sin lägenhet. Men också underlätta för ny personal och besökande.

Därefter inledde jag det individuella arbetet med respektive deltagare.

Deltagare i projektet

Agda

Bakgrund: Agda var en kvinna på 87 år. Vid projektets början hade hon bott på avdelningen i 2 år. Agda klarade sin dagliga ADL förutom städning av golv och handräckning vid dusch. Hon bjöd ofta på kaffe när jag besökte henne. När Agda flyttade in på boendet hade hon relativt bra minne men led av hallucinationer. Hon vandrade i korridorerna ibland flera gånger per dag. Men allt eftersom tiden gick försämrades Agdas minne. Hon glömde mattider, tiden hos frissan, tandläkaren eller fotvården. Detta gjorde att hon kom och frågade oss flera gånger om dagen. Detsamma gällde aktiviteter på avdelningen. Vid besök hos henne berättade hon att det var jobbigt att inte minnas. ”Jag som har haft så bra minne” var en kommentar som ofta återkom. För Agda var det viktigt att inte missa tiden. När jag började med projektet blev hon ett naturligt val. Under mitt tidigare arbete med aktivering deltog hon flitigt vilket gjorde att vi lärt känna varandra ganska väl.

Skattning av symbolanvändning: Vid ett tillfälle när Agda klagade över sitt minne erbjöd jag henne att vara med i projektet. Hon tackade genast ja. Efter att ha informerat hennes dotter som också var positiv började vi arbetet. MMT-testet gjordes av boendets sjuksköterskor vilket gav rätt

resultat på 16 poäng och som visade att Agda hade kognitiva förluster. Agda har ingen diagnostiserad demenssjukdom.

Jag tog med mig ett urval ritade bilder, Pictogrambilder och vanliga fotografier. Vi satte oss ner vid hennes bord och tittade gemensamt på bilderna. Hon fick säga vad hon såg på de olika bilderna. Och det visade sig att Agda hade lättast för ritade bilder. Jag visade ett fotografi taget på vår damfrisering och frågade om hon såg var fotografiet var taget. Hon kunde inte säga vad fotografiet föreställde, men när jag visade henne en ritad bild med en kam, sax och en klippare associerade hon direkt till hårfrisörskan. Hon kunde känna igen personer på fotografier. Föremål hade hon svårt att känna igen på fotografi men gick lätt på ritad bild och Pictogrambild. Aktiviteter och händelser gick bra att förstå i alla kategorier av bilder liksom känslor. Därefter fortsatte vi med aktivitet för aktivitet tills vi fick fram de bilder hon ville ha och kunde förstå. Det blev bilder som illustrerade måltiderna, dusch, städdag, kioskvagnen, hårfrisörskan, träffpunkten, promenader, utflykt, läkarbesök mm. Hon fick därefter välja var i lägenheten hon ville ha whiteboardtavlan. Jag satte upp aktuella bilder för den dagen och visade henne hur det kunde se ut. Vi diskuterade hur hon ville ha klockslaget på aktiviteten markerad. Som ritad klocka med visarna på den tid som gällde eller skrivet digitalt tex 11.30. Hon föredrog det senare. Därefter visades personalen hur de skulle sätta upp bilderna och hur de skulle fylla i bedömningsunderlaget. Agda deltog i projektet i sju månader. Hon avled hastigt i december 2004.

Arvid

Bakgrund: Arvid 90 år, tyckte om att läsa och promenera. När han flyttade till boendet var han orienterad i tid och rum men blev med tiden förvirrad och orolig. De första åren klarade han att gå ut och promenera i omgivningen och hitta tillbaka. Men det hände allt oftare att han inte kunde orientera sig utomhus. Han fick också hemlängtan och skulle gå hem till hembyn som ligger 8 km bort. Han har ingen diagnostiserad demenssjukdom, ett MMT-test som utfördes på avdelningen visade ett resultat på 18 poäng. Han hade bra minne när det gällde händelser och vad han läst och sett på TV samt igenkännandet av personer. Hans största svårighet var att hitta till kylskåpet och till toaletten. Ofta irrade han omkring i korridoren och sökte toaletten och det hände att han gick in och gjorde sina behov i andras toaletter. Om han var på någon aktivitet tex underhållning kunde han inte känna igen sig när han kom tillbaka till lägenheten. Man fick då hjälpa honom att orientera sig genom att visa honom på fotografier m.m. Han var också ett naturligt val .

Skattning av symbolanvändning: Vid ett samtal erbjöd jag honom att vara med i projektet vilket han accepterade. Vi bestämde att jag skulle komma och ta med mig bilder som vi gemensamt kunde gå igenom. Jag gjorde på samma sätt som hos Agda. Vid skattningen kunde han känna igen personer både släkt men även kända personer på fotografier. Eftersom han har svårt att hitta kylskåpet tog jag ett fotografi på interiören av ett kylskåp. Men han kunde inte se vad det föreställde. En Pictogrambild på ett kylskåp med texten kylskåp blev för honom mycket tydligt. Aktiviteter och händelser

symboliserades också bäst med en tecknad bild eller Pictogrambild. Vi klistrade upp en bild av en toalettstol på toalettdörren samt en bild av kylskåpet på kylskåpsdörren. Arvid deltog i projektet 9 månader. Han avled i februari 2005.

Nea

Bakgrund: Nea 95 år, var pigg och alert och tog dagliga promenader. Hon klarade all sin ADL själv. Hennes minne fungerade alldeles utmärkt men hon hade problem med att skilja på dag och natt. Vid ett illfälle när jag kom in hos henne för att ge henne medicin var hon förtvivlad. Hon hade varit uppe på natten och trott att det var morgon. Hon hade klätt på sig och bäddat sängen. När nattpersonalen påpekade för henne att det var natt blev hon förtvivlad. Hon kunde inte förstå vad som hände med henne och hon blev mycket rädd. Rädslan gjorde henne handlingsförlamad, hon som normalt var uppe och stökade på låg bara och grubblade. Jag föreslog henne att vi skulle pröva att använda bilder som en hjälp för att skilja på dag och natt vilket hon accepterade.

Skattning av symbolanvändning: Då Neas behov var att få hjälp att skilja på dag och natt tog jag med mig både ritade och Pictogrambilder detta för att hon skulle få välja vilka bilder hon tyckte var bäst. Hon valde Pictogrambilder med text. Hon fick också själv välja var i lägenheten hon ville ha bilden. Hon valde sidan av fläkten där det gick lätt att fästa bilden med magnet. Dagpersonalen som kom på morgonen satte upp dagbilden och den personal som arbetade på kvällen bytte ut den mot nattbilden. Under projektets gång fick hon svårt att komma ihåg när hon skulle duscha. Vi provade först med en ritad bild men den tyckte hon inte om. En Pictogrambild föreställande ett duschhandtag med ordet dusch skrivet under accepterade hon. Nea deltog i projektet 13 månader.

Isak

Bakgrund: Isak var vid projektets början en man på 87 år. Han flyttade in på boendet för ett år sedan. Han hade då en begynnande demens med oro och nedsatt minne. MMT-testet visade 17 poäng. Han kunde inte minnas när måltiderna var och inte vilken dag hustrun skulle komma på besök. Andra aktiviteter mindes han inte heller, han behövde påminnas och hämtas varje gång. På personalens inrådan erbjöds han att vara med i projektet. Isak och hans hustrus glädje var påtaglig.

Skattning av symbolanvändning: Vid mitt besök hos Isak för att bedöma vilken typ av bilder vi skulle använda var hustrun där på besök. Vi satte oss ner vid bordet och tittade på olika bilder. Isak kunde känna igen släkt och personal på fotografier. Om fotografier av föremål hade för många detaljer hade han svårt att se vad bilden föreställde. Mjölkpaket, måltider, dusch, städning, promenader, kaffestunder och träffpunkten kände han bäst igen på ritade bilder. Grill, brödrost, dusch och bingo illustrerades bäst av Pictogrambilder. Han fick själv bestämma var i lägenheten vi skulle placera whiteboardtavlan och han ville ha den så han såg den från sängen. Vi bestämde också att vi skulle ta ett fotografi av hustrun. Det skulle vi hänga upp de dagar hon kom på besök. När vi skulle skriva

klockslag ville han ha digital tid. Personalen instruerades även här eftersom de skulle sätta upp för dagen aktuell bild. Isak deltog i projektet 8 månader.

Viola

Bakgrund: Viola, 78 år flyttade in på boendet sommaren 2004 . Hon har en utredd demenssjukdom med diagnosen Alzheimers. Hon var utredd på PiteÄlvdals sjukhus och vi har inte tillgång till resultatet från MMT-testet. Hon klarade sin dagliga ADL bra . När vi kom in hos henne på morgonen var hon i regel klädd och sa att hon redan tvättat sig. Viola kom ihåg händelser från förr men också händelser som hänt nyligen. Hon hade däremot dåligt minne när det gällde tid och rum. Om döttrarna sa att de skulle hämta henne under dagen tog hon genast på sig ytterkläderna och satt och väntade. Om vi sa att det var underhållning eller gymnastik kom hon ihåg det men inte klockslaget. Viola uttryckte själv att minnet var dåligt och tyckte det var tråkigt. När hon bott ca två månader på boendet frågade jag henne om hon ville ingå i projektet. Det ville hon gärna och anhöriga var också mycket positiva.

Skattning av symbolanvändning: När vi sätter oss ner och går igenom olika bilder och fotografier kommer vi fram till att Viola känner igen personer och föremål på alla typer av bilder. Aktiviteter är däremot lättare att känna igen på ritad bild och Pictogrambild. Viola får som de andra bestämma var hon vill ha whiteboardtavlan placerad och hon väljer ovanför matbordet i köket där hon ofta sitter. Viola ville också ha en almanacka med rivblad som man river varje dag. Detta för att kunna orientera sig i tid. Hon ville också ha digital tid när vi skulle skriva klockslag. Viola deltog i projektet 11 månader.

Sally

Bakgrund: Sally, 98 år och bor på avdelningen Ljungheden hon har ingen diagnostiserad demenssjukdom. Sally är en boende som jag lärde känna under mitt aktiveringsprojekt (Grahn 2004), där hon deltog flitigt. Jag samtalade med Sally och hon beskrev att det svåraste är att minnet blivit så dåligt. De andra kvinnorna på avdelningen hämtade och påminde henne när det var underhållning eller någon annan form av aktivitet. Vid samtal med kontaktpersonen uppgav han att det svåraste var att Sally aldrig kom ihåg att hon skulle duscha fast man pratat om det kvällen före. Sally hade glömt det på morgonen och klätt på sig och bäddat sängen. Hon vägrade att klä av sig igen. Sally var positiv till att delta i projektet så även hennes dotter.

Skattning av symbolanvändning: Vi inriktade oss främst på att Sally skulle komma ihåg måltider och dusch. Vid symbolskattningen var Sally mycket intresserad, hon kände igen personal och släkt på fotografier. Men föremål och aktiviteter symboliserades bäst med tecknade bilder. Sally fick som de andra välja var hon ville ha whiteboardtavlan och hon valde att ha den ovanför sängen så hon kunde se den direkt på morgonen. Vi gjorde främst bilder för måltiderna samt för dusch eftersom det var viktigast. Till aktiviteterna kom alltid kvinnorna som bodde granne med henne och

hämtade henne. Sally kunde inte förstå digital tid varvid jag föreslog att vi skulle skriva tex halv tolv, vilket hon tyckte var bra. Sally deltog i projektet i 9 månader.

Jakob

Bakgrund: Jakob 87 år, drabbades av en stroke 1997, med en expressiv afasi som följd samt förlamning på höger sida. Han flyttade in på boendet 1998. Jakob kunde då inte säga mer än ja och nej och ofta hände det att han sa ja när han menar nej. När han ville något pekade han och mimade och det var då upp till personalen att försöka gissa vad han ville. Kunde han inte göra sig förstådd blev han väldigt upprörd och detta gjorde att personalen också kände sig frustrerad och tyckte det var svårt. Jakob hade lite svårt för nya saker. När han flyttade in var en arbetsterapeut hos honom med en typ av digital talapparat som var förprogrammerad med olika påståenden. Första gången han provade den skrattade alla omkring och på grund av det ville Jakob inte använda den mer.

Skattning av symbolanvändning: När jag började med projektet leasade jag en talsvarsapparat av hjälpmedelscentralen. Talapparaten har knappar som fungerar på så sätt att en känd röst någon anhörig eller kontaktpersonen talade in visst påstående tex ”Jag vill gå på toaletten” påståendet symboliserades av en bild på en toalettstol. Då visste personen vilken knapp han/hon skulle trycka på. Jag visade apparaten för Jakob men han vinkade bara avvärjande med handen. Efter lite funderingar och samtal med hustrun enades vi om att göra ett fotoalbum med bilder som symboliserar olika önskningar. Med hjälp av kontaktpersonen och övrig personal bestämde vi vilka bilder som kunde vara användbara. Jakob pekade ofta och mimade och när personalen eller hustrun försökte förstå visade det sig att det ibland var släktingar han hade funderingar om. Därför inbjöds jag till hustrun och tillsammans gick vi igenom hennes fotoalbum och valde ut fotografier av svägerskor, svågrar barn och barnbarn. Dessa sattes in i för ändamålet inköpt fotoalbum. Dessutom sattes bilder in på tex toalett, persienner, kaffe mm. När albumet var färdigt visade jag honom det och även personalen. Jakob deltog i projektet 10 månader.

Asta

Bakgrund: Asta 82 år, drabbades av en stroke som komplikation efter en bypassoperation. Som en följd av det blev hon förlamad på hö sida samt fick en partiell afasi. Asta kunde ibland säga enstaka ord men för det mesta sa hon bara ja och nej. När hon ville något pekade hon och mimade. Om inte personalen förstod vad hon ville skakade hon på huvudet och gav upp.

Skattning av symbolanvändning: Jag pratade med Asta och visade henne talsvararen. Hon var intresserad och efter samtal med maken, som också var positiv satte jag mig ner och gick igenom de olika bilderna med henne. När jag kom in i lägenheten satt Asta och tittade på tv. Jag visade henne bilderna men hon verkade måttligt intresserad. Efter en stund fick vi i alla fall fram vilka bilder hon ville ha. I samråd med kontaktpersonen pratade

jag in några utvalda fraser och tydliggjorde dem med bilder. För Astas del fungerade ritade bilder bäst, vilket vi också använde. T.ex. ”Jag vill gå på toaletten” och markerade knappen med en toalettstol. ”Jag har ont ” markerades med en bild på en tablettburk etc. Asta instruerades i hur hon skulle använda ”talsvaren” så även maken, dottern och personalen. Under projektets gång gjorde jag besök hos Agda för att höra hur det fungerade. Maken och dottern använde den vid besök hos henne. Personalen uppgav att de hade svårigheter att få henne att använda den. Efter samtal med maken och kontaktpersonen avslutade vi användandet av talsvararen och den skickas tillbaka till hjälpmedelsförrådet. Vi kom överens om att göra ett fotoalbum med bilder istället. Om vi har svårt att förstå henne kan hon söka reda på aktuell bild och peka på den. Asta deltog i projektet 10 månader.

Metod

För att få kunskap om bildens betydelse som stöd för minnet, kommunikationen och för tydliggörande av vardagen för äldre har data insamlats på skilda sätt. Deltagarnas journaler lästes och dagboksanteckningar fördes vid varje tillfälle jag arbetade med respektive deltagare, observationer genomfördes också på de enheter där deltagarna bor. Medarbetarna förde anteckningar på ett bedömningsunderlag om hur bilderna fungerade i vardagen.

Urval

Slätterängen är en av avdelningarna på Rognäsårdens äldreboende. Avdelningen består av tre enheter Blå, Röd och Gul med vardera åtta lägenheter. Enheterna är i stort sett identiska, med eget mat- och dagrum. Av de personer som bor på avdelningen är 16 kvinnor och sju män alla med varierad typ av funktionshinder. Tre deltagare bor på enhet Blå, två deltagare på enhet röd samt två på enhet gul. En av deltagarna bor på en annan avdelning på Rognäsgården. Deltagarna valdes ut med hjälp av mina arbetskamrater utifrån kriterierna att deltagarna skulle ha någon av följande kognitiva förluster, inte kunna orientera sig i tid och rum, dåligt minne samt inte kunna förmedla sig verbalt. Tanken var att jag skulle börja med några personer och bjuda in någon fler i projektet efter en tid. Deltagarna var totalt åtta personer: fem kvinnor Agda, Nea, Viola, Asta och Sally samt tre män Jakob, Arvid och Isak.

Datainsamling

Läsning av omvårdnadsjournal

Vid läsning av deltagarnas omvårdnadsjournaler tog jag enbart del av de uppgifter som jag behövde för att få ett underlag för att kunna genomföra projektet. Det som var intressant för projektet var att läsa om genomförda MMT-test, deltagarnas diagnoser samt typ av afasi.

Dagboksanteckningar

I dagboksanteckningarna som jag förde vid varje tillfälle jag arbetade med projektet antecknades vad vi gjorde och tillvägagångssätt, d.v.s. fotografering, iordningställande av fotografier på personalen till whiteboardtavla, fotografering av vårdtagare samt iordningställande av bilder utanför varje vårdtagares lägenhet. Jag antecknade också vårdtagares reaktioner samt personalens synpunkter vid varje tillfälle. Tex. om de tyckte något var svårt att förstå, om ändringar i bildmaterialet gjordes. Datainsamlingen består av dagboksanteckningar gjorda under hela projektets gång i 1,5 år, en total mängd på ca 15 A4- sidor.

Bedömningsunderlag

För att få en bild av hur bilderna fungerat för den enskilde deltagaren ombads personalen att skriva ned sina observationer (Bil 3). Ett bedömningsunderlag arbetades fram, där personalen skulle göra en markering varje gång deltagaren kom ihåg en aktivitet som var illustrerad av en bild tex. måltid, dusch, utflykt, besök hos hårfrisörska etc. De skulle också markera om deltagaren behövde påminnas eller om det var någon bild som illustrerade en aktivitet som inte alls fungerade. Detta mätinstrument var tänkt som underlag för att förstå hur bilderna fungerat i vardagen för deltagaren. Underlaget hade rubrikerna:

Kommer ihåg, Kommer ihåg ibland, fungerar inte alls och behöver påminnas. Enbart hos de sex deltagare där jag arbetat med minnesstöd har dessa bedömningsunderlag använts. Hos hälften av deltagarna Isak, Sally och Viola har personalen inte fyllt i underlaget.

Observationer

För att få en bild av hur minnestödet fungerat har jag hos de deltagare där personalen inte fyllt i bedömningsunderlaget gjort egna observationer samt samtalat med kontaktperson och övrig personal vid tre tillfällen. Vid de tillfällen jag genomförde observationer på de enheter där jag inte har min tjänst deltog jag som passiv observatör. Vilket innebar att jag inte deltog i det direkta vårdarbetet utan satt och pratade med de vårdtagare som var i dagrummet samt hjälpte till med småsysslor i köket. Observationerna genomfördes i anslutning till någon måltid eller annan aktivitet.

På den enhet där jag själv arbetar intog jag rollen som aktiv observatör. På grund av att jag känner de deltagare som bor där – Nea, Arvid och Viola – var det lätt att få en direkt uppfattning om hur bilderna fungerade i vardagen. Jag kunde också vara tydlig inne hos deltagaren genom att visa på bilden och säga tex. ”Idag ska vi baka klockan 10.00, jag sätter upp bilden”. Observationstiden på den enhet jag arbetar har i huvudsak skett under ordinarie arbetstid. Vid varje observationstillfälle fyllde jag i ett bedömningsformulär och markerade om deltagarna kom ut till tex måltiden eller annan aktivitet. Jag skrev också en dagboksanteckning efter varje tillfälle. Mina resultat är baserade på fyra bedömningsformulär samt ca sex A4 ark med dagboksanteckningar per deltagare.

Analys

Datamaterialet är analyserat utifrån kvalitativ innehållsanalys. Dagboksanteckningar och bedömningsunderlag på respektive deltagare lästes igenom, bearbetades och sammanställdes för att få en bild av hur projektet fungerat utifrån varje persons utgångsläge till uppföljningen.

Metodologiska reflektioner

En aspekt som kan påverka resultatet av studien är i vilken utsträckning personalen kommit ihåg att markera i bedömningsunderlaget. Hos hälften av deltagarna har personalen inte fyllt i underlaget, personalen uppger att de inte kommit ihåg att fylla i det. På grund av detta valde jag att komplettera med samtal med berörd personal om hur man upplever att bilderna fungerat.

Etiska överväganden

Var och en av de fyra första tilltänkta deltagarna tillfrågades om de ville vara med. Jag tog med mig exempel på bilder och försökte visa hur jag hade tänkt. Samtliga tillfrågade var positiva och ville prova. Jag gjorde därefter detsamma med de fyra som inbjöds under projektidens gång. En viktig del i förberedelserna var också att informera berörda anhöriga och få deras medgivande för deltagande i projektet. Som anställd på avdelningen Slätterängen och efter att ha fått muntligt tillstånd av anhöriga kunde jag läsa deltagarnas omvårdnadsjournal och ta fotografier. Av integritetsskäl är namnen på deltagarna i rapporten fingerade.

Resultat

I denna del presenteras först resultatet från anslagstavlan ”tydliggörandet av vardagen” därefter redogörs för resultatet för varje enskild deltagare.

Anslagstavlan – Att tydliggöra vardagen

Whiteboardtavlan i korridoren användes för att anslå foto och namn på den personal som var i tjänst. Utanför varje boendes lägenhet anslags också foto och namn på respektive boende. Genom observationer under arbetet av mig och övrig personal samt spontana kommentarer av anhöriga och andra besökare kunde jag konstatera att fotografier med namn fungerar bättre än att bara skriva ett namn. Boenden som själv kunde röra sig fritt, sågs gå och titta på tavlan, liksom anhöriga. Vi som personal kunde notera att fotografierna underlättade för de boenden som hade rumsliga orienteringssvårigheter att hitta till sin lägenhet. De gick mindre ofta fel.

Arbetsterapeuten och sjukgymnasten vilka inte var stationerade på boendet, uttryckte också att det var lätt att se vem av personalen som arbetade den dagen. Detta upplevdes som bra om de ville träffa en speciell person. Detsamma gällde fotografierna på boendena utanför respektive lägenhet. Besökare och ny personal upplevde spontant att det var lättare att

lära sig i vilken lägenhet respektive boende bor. Man kunde koppla ihop namn och utseende och på så sätt känna igen dem snabbare. Mellan måltiderna är ofta de boende inne i sina lägenheter vilket underlättade för sjukgymnasten och arbetsterapeut vid hembesök, det blev också lättare för ny personal. Man visste när man var inne i lägenheten att man var hos rätt person. Satt personen i dagrummet med en flera andra boenden var det inte så lätt att veta vem som var vem. Detta underlättades av de sa uppsatta fotografierna utanför boendes lägenhet. Man kunde lättare koppla ihop fotografi och namn. Personal och andra besökande som passerade tyckte också att det såg trevligt ut både med fotografier på personalen och de boende. Detta upplevdes ge en hemtrevlig och personlig känsla. Under nästa steg i projektet arbetade jag individuellt med deltagarna i projektet.

Agda

Agda deltog i projektet från i slutet på maj 2004 till hon avled i december 2004. Minnestödet hos Agda fungerade mycket bra och hon var mycket positiv till att få stöd att minnas. Personalen fyllde kontinuerligt i bedömningsunderlaget. Vid min uppföljning efter tre månader i augusti, visade sig att hon vid alla tillfällen kom ihåg att komma till måltiderna hon kom ihåg dusch och städdagar och även när kioskvagnen skulle komma. Det var vid ytterst få tillfällen hon behövde påminnas. I början på juli 2004 fick Agda utslag och blev ordinerad salva. Personalen uppgav att Agda ofta var påklädd och då var tvungen att klä av sig igen för att bli smord. Jag gjorde en bild på tuben med salva och hängde upp den på tavlan. Därefter låg hon kvar på sängen i morgonrock och väntade tills personalen kom. I slutet av juli fick Agda allt mer problem med kliande utslag och vid nästa utvärdering av bedömningsunderlaget i september visade sig att hon oftast kom ihåg kioskvagnen och kvällsfikat. Måltiderna kom hon bara ihåg ibland och hon behövde ofta påminnas, vilket också verifieras vid samtal med henne. Hon sov dåligt på grund av klådan och tänker mycket på utslagen. Hon kommer inte heller ihåg att hon ätit fast det bara gått ca tio minuter efter måltiden. I samråd med personalen satte vi upp en bild åt gången för varje måltid. Efter att klådan försvunnit visar bedömningsunderlaget (september och december) att minnestödet fungerade bättre igen. Agda tillhörde också de få boendena som själv gick till whiteboardtavlan i korridoren för att titta vem av personalen som skulle arbeta nästa skift.

Arvid

Arvids medverkan i projektet sträckte sig från maj 2004 till februari 2005. Arvid bor på den enhet där jag själv arbetar och kunde därför observera honom i vardagen. Arvids behov var att hitta till sin lägenhet, sin toalett och sitt kylskåp. Efter att vi satt upp ett fotografi på honom utanför dörren till hans lägenhet i anslutning till namnskylten hade han lättare att hitta hem. Han tog ofta promenader i korridorerna och då han började närma sig sin lägenhet kunde man se honom titta på fotografierna utanför lägenheterna tills han kom fram till sin egen dörr. Bilden på toalettdörren och bilden på kylskåpet gjorde också att han hittade oftare. Om han frågade någon gång, sa vi bara att han skulle titta på bilden på toalettdörren och det fungerade bra speciellt om han var inne i lägenheten.

Var han i korridoren kunde vi ibland få visa honom till rätta. Arvid ville ofta ha egen mat i kylskåpet om han blev sugen på något. Kylskåpet inne i lägenheten såg inte ut som kylskåp gör i vanliga fall, utan det såg ut som ett vanligt underskåp. Vi hittade ofta mat i vanliga skåp men efter märkningen hände det inte mer.

Nea

Neas medverkan i projektet sträckte sig från juni 2004 och till projekttidens slut i september 2005. Nea hade enbart behov av att få stöd med dygnsorientering. Hon blev mycket glad för dag/nattbilderna som vi började använda i juni 2004. Nea bor på den enhet där jag själv arbetar och jag är också kontaktperson för henne. Jag kunde därför observera henne under mitt dagliga arbete. Under mörkaste vinterperioden samt under maj 2005 kunde hon någon enstaka gång vara osäker på om det var dag eller natt. De kvällar jag kom överens med Nea om att hon skulle duscha nästa morgon satte jag upp en bild med en dusch. På morgonen när jag kom hade hon plockat fram rena underkläder och handdukar.

Isak

Isaks medverkan i projekt sträckte sig från september 2004 till maj 2005. Resultaten grundar sig på ett sporadiskt ifyllt bedömningsunderlag, som kompletterades med observationer och samtal med personal. Isak som har en demenssjukdom var mycket positiv till att vara med i projektet. Det visade sig att Isak, genom att titta på tavlan kom ihåg att komma till alla måltider, vilka dagar hustrun skulle komma på besök genom att titta på tavlan. I projektets början ville han gärna bli påmind om insulinsprutan klockan 15.00 med en bild och klockslag. Den första tiden fungerade det bra, men med tiden lämnade han över det åt personalen. Under projektets gång fick Isak svårt att skilja på dag och natt. På personalens begäran gjorde jag Pictogrambilder som illustrerande dag och natt detta fungerade till att börja med men i takt med att Isaks hälsotillstånd försämrades fungerade bilderna också sämre. Vid en observation i januari 2005 behövde Isak påminnas om träffpunkten och andra aktiviteter men kom oftast till måltiderna. Vid min observation kom han självmant till middagen. Under våren 2005 uppgav personalen att han allt mer sällan kom till måltiderna och de undrade om han hade svårt att förstå digital tid. Vid mitt besök hos honom för uppföljning visade sig att han inte förstod vad 11.30 betydde. Jag skrev "halv tolv" vid lunchbilden istället. Isak tyckte det gick bättre och han började åter komma till måltiderna i rätt tid. Han höll också reda på när hustrun skulle komma på besök. Under april och maj försämrades Isaks tillstånd och minnestödet slutade fungera helt.

Viola

Viola deltog i projektet från oktober 2004 till projekts slut i september 2005. Resultaten baserar sig på bedömningsunderlag samt observationer i det dagliga arbetet. Viola var mycket positiv till att delta i projektet så även hennes anhöriga. Redan i juni när hon flyttade in och kontaktpersonen hade ankomstsamtal kändes hon som en lämplig kandidat till projektet. Vi avvaktade dock med starten till 5 oktober 2004 så hon skulle hinna acklimatisera sig på boendet. Vid en uppföljning 15

november alltså drygt en månad senare har projektet inte fungerat så bra. Hon kom ut till måltiderna men kom oftast ut ca en halv timme före vilket i och för sig var en förbättring. När det gällde dusch, städning, gymnastik, andakt, hårfrisörska och underhållning behövde hon påminnas de flesta gångerna. Vid nästa uppföljning den 20 december kunde man se att minnestödet fungerade betydligt bättre. Hon kom ihåg alla aktiviteter och när hon skulle till hårfrisörskan hade hon tvättat håret före. Hon fortsatte dock att komma ut till måltiderna en halv timme före. När jag pratade med Viola om bilderna tyckte hon det var bra ” För minnet har blivit så dåligt”. Hon saknade däremot en almanacka med flikblad. ”Det hade vi jämt hemma” sa hon. Jag köpte in en sådan och satte upp den på hennes tavla. De flesta gångerna kom hon ihåg att rycka bort ett blad, men ibland fick vi påminna henne. Vid den sista uppföljningen som gjordes i juni 2005 fungerade fortfarande bra även om man kunde få förstärka bilden med att säga ”Idag är det utflykt..... jag sätter upp bilden”. Och det fungerade alldeles utmärkt. Minnestödet fortsätter även efter projekttidens slut.

Sally

Sally kom med i projektet december 2004 och deltog till sista maj 2005. Resultaten grundar sig på utvärdering av bedömningsunderlag samt observationer och samtal med personalen.

Vid min första uppföljning två veckor efter projektstarten var hon mycket nöjd med bilderna men verkade ganska bekymrad över sitt dåliga minne. Vid nästa uppföljning 15 februari 2005 kom hon ihåg måltiderna utom de gånger hon satt och sov i fåtöljen. Trots bilden på dusch behövde hon fortfarande påminnas verbalt om dusch.

Damfrisörskan hade hon ej varit hos under den första tiden och den underhållning som pågick kom hon ihåg tack vare att de andra tanterna som hämtade henne. I maj 2005 gjordes en ny mätning av minnestödet hos Sally kompletterat med samtal med personalen på enheten. De uppgav och jag kunde också själv konstatera att Sallys minne blivit allt sämre. Hon behövde påminnas om måltiderna liksom dusch och träffpunkten fast hon hade bilderna. Personalen uppger att hon inte ens kommer ihåg att titta på tavlan och ibland förstår hon inte vad den är till för.

Jakob

Jakob deltog i projektet från november 2004 till projektets slut i september 2005. Resultaten baseras på observationer, samtal med personal samt hustrun. Resultatet av Jakobs deltagande i projektet blev inte så lyckat. Jakob var inte intresserad av att använda talsvararen. Vi provade därefter med ett fotoalbum med utvalda bilder som tagits fram i samråd med hustrun och kontaktpersonen. Hustrun var mycket positiv till deltagandet just på grund av svårigheterna att kommunicera med och förstå Jakob. Hon uppgav att Jakob tyckte om att tillsammans med henne titta på fotografier. Jag presenterade albumet för Jakob och han nickade intresserad. Enligt personalen har han trots uppmaning själv aldrig aktivt använt albumet för att göra sig förstådd. Personalen har däremot tagit fram albumet när de inte kunnat förstå vad Jakob velat. Vardagliga önskemål från Jakobs sida som tex toalettbesök har skett som förut med kroppsspråk via pekningar. Personalen upplevde en bristande motivation från Jakobs

sida, han verkade nöjd med hur det fungerade. Hustrun uppger att hon tagit fram albumet när hon varit på besök och när hon förstått att han velat säga något. Genom att gissa och ha honom till att peka på fotografier har hon kunnat förstå vem han tänker på. Hon anser också att han verkar göra sig förstådd genom att peka och mima när det gäller toalettbesök, tv, mat och vila. Hon uppger att den yngsta sonen brukar använda albumet vid sina besök hos pappan.

Asta

Astas medverkan i projektet sträcker sig från september 2004 till projekttidens slut i september 2005. De första fem veckorna använde vi talsvararen och album med fotografier, från december till projekttidens slut i september 2005 användes bilder. Resultaten grundar sig på observationer, samtal med personalen och maken.

Asta liksom hennes make har tyckt att deltagandet i projektet har varit positivt. De tyckte talsvararen var bra och enligt maken använde de den gemensamt. Han uppgav också att en av döttrarna brukade använda den vid sina besök hos Asta. När jag vid uppföljning frågar hur det går skrattar hon bara. Personalen uppger att när de försöker få henne att använda talsvararen vinkar hon bara avvärande med handen. Hon fortsätter att peka när det är något hon vill och personalen som arbetat där sedan hon flyttade in förstår henne. Vid en förfrågan om att fortsätta med talsvararen önskar maken detta. Projektet med albumet fungerade inte så bra enligt personalen. Hon tog aldrig initiativ till att förmedla sig med albumets hjälp. Personalen uppgav att de, när hon larmade på hjälp, tog fram albumet och ville hon skulle peka på den för tillfället aktuella bilden skakade hon bara på huvudet och pekade. Vid fem tillfällen när jag var inne hos Asta och svarade på ett larm och hon pekade, ”gjorde jag mig dum” och tog fram albumet och ville hon skulle leta reda på rätt på aktuell bild vilket hon också gjorde. Vid samtal med maken framkommer att han anser albumet med bilder vara mycket bra. Han saknar bilder på anhöriga främst barnbarn, men säger sig kunna ordna det själv. Han uppger också att trots att han förstår henne bra så använder han albumet ibland såväl som andra besökande.

Diskussion

Syftet med projektet var att belysa möjligheten att använda bilden för att tydliggöra vardagen, som stöd för minnet och orientering till personer med kognitiva förluster, samt som kommunikationshjälpmedel för personer med afasi. De frågeställningar som är intressanta är om det är möjligt att utveckla omsorgsarbetet inom äldreomsorgen med hjälp av bilder? Hur påverkas den äldre personen samt om det är möjligt att bevara självständigheten längre?

Vid användandet av bilder är det värdefullt att man lätt ska kunna se vad bilden föreställer, bilden bör ha tydliga konturer vara naturtrogna och inte vara allt för enkla (Ihre och Raud 1984). I en jämförelse mellan de bilder som jag använde i projektet, ritade bilder i färg, Pictogrambilder och

vanliga fotografier i vardagen konstaterade jag tidigt att deltagarna har lättare att förstå ritade bilder och Pictogrambilder än vanliga fotografier. En tolkning av det är att fotografier kan ha för mycket detaljer och är därför svårare att förstå än bilden.

Om man ser till projektet på Slätterängen kan man till stor del se det som lyckat. Då de flesta som bor på Slätterängen lider av någon form av funktionshinder som gör att de inte kan förflytta sig själv, kan man ställa sig frågan om whithbordtavlans funktion haft något värde. Det är enbart ett fåtal av de boende som själv kunnat gå och titta på tavlan. Personal, besökare och anhörigas kommentarer visar att för dessa boende har det dock varit värdefullt. Om de som bor på enheten varit piggare hade resultatet förmodligen sett annorlunda ut. Fotografierna fyller också en funktion för anhöriga och besökare, då de lätt kan se vilka som arbetar under dagen. Min erfarenhet är att de som bor på äldreboendet känner igen oss om de ser oss, men att de sällan vet vad vi heter i förnamn även om de bott på enheten ett längre tag. Därför kan ett fotografi med namn hjälpa dem som går förbi eller blir skjutsad i rullstol att känna igen ansiktena och sen få något att samtala kring.

För de som har svårt att hitta till sin lägenhet fungerade fotografiet som var satt utanför lägenheten intill namnskylden mycket bra. De finns personer som ifrågasatt om det är etiskt riktigt att ha ett fotografi på den som hyr lägenheten. Jag anser att det är etiskt försvarbart av åtminstone två skäl. För det första är det vår uppgift att stödja och underlätta orienteringen för boende som har svårt att rumsligt orientera sig och för det andra är det ingen hemlighet vem som bor på boendet. Studiens resultat visar att det är tydliga fördelar både för de som har svårt att hitta men också för besökande och ny personal då man ser en bild och namn på personen.

När man ser till resultatet hos dem som har minnesvårigheter är min slutsats att bilder som stöd för minnet fungerar bäst om personen är medveten om sitt dåliga minne och lider av det. När personen blir sämre i sin demenssjukdom eller drabbas av andra symtom som tex utslag upptar det så stor del av uppmärksamheten att man inte längre kommer ihåg att titta på tavlan med bilderna.

Att använda sig av symboler och enkla bilder förstärkt med text underlättar orientering och utförande av aktivitetsmoment (Basun mfl 1999). Det är också viktigt att personalen är engagerad och påminner deltagaren att titta på tavlan, men också är lyhörd för om man måste byta till en annan typ av bilder eller ändra tex tidsangivelser. De som är äldre idag har enligt min erfarenhet svårt att förstå digital tid, då det inte är något som de i sitt aktiva liv var vana vid.

Då det gäller personer som är afatiker är slutsatsen att det är nödvändigt att personen själv är motiverad att använda bilder i sin kommunikation. Ingen av de två personer som deltog led av att inte göra sig förstådd. De hade utvecklat ett sätt att kommunicera med personalen genom att peka

och mima, de har inget behov av att kommunicera på annat sätt. Trots hjälp av anhöriga lyckades jag aldrig hitta de bilder som illustrerade de önskningar som var tillfälliga. Möjligt är att resultatet kunnat bli annorlunda om man börjat med kommunikationsbilder i ett tidigt skede av sjukdomen. Deras anhöriga har däremot ett behov av att få ett hjälpmedel i kommunikationen med den drabbade. De ansåg att albumet med bilder var till hjälp för att förstå men också bra som samtalsämne, om släkt och vänner. Praktiska saker som toalettbesök, lägga sig och att ha ont kan man förstå genom att gissa och peka.

När det gäller frågeställningen om självständighet och livskvalitet kan man säga att om bilderna fungerar som minnestöd och orientering för den enskilde personen leder det till en ökad självständighet. Upplevelsen av att kunna hålla reda på saker själv skapar trygghet och bidrar till att bevara självförtroendet vilket ökar möjlighet till en god livskvalitet. Denna studie visar att användning av bilder är ett utmärkt sätt att tydliggöra vardagen och stödja minnet för äldre personer med kognitiva förluster.

Jag menar att arbetet med bilder är värt att använda och med lite fantasi kan det utvecklas ytterligare. Min förhoppning för framtiden är att denna kunskap ska sprida sig och att fler inom äldreomsorgen vågar använda bilder som ett hjälpmedel i det dagliga arbetet.

Referenslista

- Basun H, Ekman S-L, Englund E, Gustafsson L, Lannfeldt L, Nygård L, Terzis B, Wahlund L-O. (1999) *Om demens*. Stockholm. Förlaget Hagman.
- Berefelt G. (1976) *ABS om bildperception*. Lund. Liber Läromedel.
- Edberg A-K. (2002) *Att möta personer med demens*. Lund. Studentlitteratur.
- Grahn D. (2004) ”Det är någon mening med det...”. *Utvärdering av ett aktivitetsprojekt på äldreboendet Kringgården*. Fou Norrbotten, Rapport nr 14.
- Ihre E, Raud A-L. (1984) *Bildkommunikation*. Ystad. Bjurström & Boktryckeri KB. Handikappinstitutet.
- Lindström E, Nicolaou I, Wennberg B, Åhlund I. (1996) *Grepp om livet*. Handikappinstitutet.
- Nyberg L. (2002) *Kognitiv neurovetenskap*. Lund. Studentlitteratur.
- Peeters T. (1994) *Autism*. Stockholm. Liber.

Webadresser

- Carlsson C, Nilsson I. (1994/1995) *Pictogram eller bildtolk*. Projektarbete, Fristående kurs
<http://www.certec.lth.se/dok/projektarbeten/tnsspecial.html>
- Certec rapport (1:98) *Bildligt talat*. [http://www.certec.lth.se/dok/bildligt talat/index.html](http://www.certec.lth.se/dok/bildligt_talat/index.html)
- Stockholms läns landsting. *Klara Mera* (2000). Klara med begåvningsstöd. Slutrapport Omsorgsnämnden www.klaramera.nu/sidor/begavning.htm

Skattning av bild och foto

1 Kan personen känna igen/förstå att en person/föremål/aktivitet kan representeras av ett fotografi:

-person

-föremål

-aktivitet

2 Kan personen känna igen/förstå att en person/föremål/aktivitet kan representeras av en ritad bild?

-person

-föremål

-aktivitet

3 kan personen känna igen/förstå att en person/föremål/aktivitet kan representeras av en pictogrambild?

-person

-föremål

-aktivitet

Omgjord utifrån formulär i Studiehandedningen ”Grepp om livet”

Sammanställning av skattning

	Fotografi	Ritad bild	Pictogram
Person			
Föremål			
Aktivitet			

Omgjord utifrån formulär i Studiehandedningen "Grepp om livet"

Bedömningsunderlag minnesstöd bilder

	Kommer ihåg alla gånger	Kommer ihåg ibland	Fungerar inte alls	Kommentarer
Dusch/städ				
Gympa				
Andakt				
Kioskvagn				
Frissan				
Fotvård				
tandläkare				
Underhållning				
Sommarcafe				
utflykt				
dotter				
måltider				
kvällsfika				

Rapporter som utgivits av FoU Norrbotten

30:2006 Lokalt stödteam

Camilla Kjellberg

29:2005 ”Det är som lite teater... man får anpassa sig och ställa om ...”

Marianne Forsgärde

28:2005 Förflyttningsutbildning

Carina Karlsson, Inger Stoltz

27:2005 Att vara familjehem, kontaktfamilj och kontaktperson i Östra Norrbotten

Benitha Eliasson, Petra Wikström

26:4:2005 Förändring på lång sikt

Benitha Eliasson, Petra Wikström

26:3:2005 Missbrukarvården – ett gemensamt ansvar

Benitha Eliasson, Petra Wikström

26:2:2005 Gemensam familjehemskonsulent för Östra Norrbotten

Benitha Eliasson, Petra Wikström

26:1:2005 Gemensamma riktlinjer för arbetet med försörjningsstöd

Benitha Eliasson, Petra Wikström

26:2005 Samverkan mellan Östra Norrbottens kommuner säkerställer framtiden

Benitha Eliasson, Petra Wikström

25:2005 Om meningsfullhet och möjligheter

Linda Agnér, Anette Fors

24:2005 Mentorskap inom vård och omsorg

Annika Bylund, Marianne Forsgärde, Maria Josefsson, Carina Ylipuranen

23:2005 Individanpassad skriv- och lästräning för personer med demenssjukdom

Kathrina Nordell

22:2005 Arbetssättet vilar på en annan grund...

Elisabeth Bjuhr

21:2005 Yoga och Massage som friskvård

Anita Alalehto, Gabriella Andersson, Stefan Sävenstedt

20:2005 Delaktighet i arbetet

Maria Sundberg, Stefan Sävenstedt

19:2005 Betydelsefull mentor som komplement till handläggning

Maria Karlsson, Stefan Sävenstedt

18:2004 Utvärdering

Karl-Erik Björkén, Lennart Andersson

17:2004 Att nå ungdomar

Thabat Haddad, Linda Johansson, Eva-Lena Lundberg, Yvonn Silwärn

16:2004 Musik och taktil stimulering i omvårdnadsarbetet för människor med demenssjukdom

Ewa Karlsson

15:2004 BBIC utredning ur två perspektiv

Håkan Nilsson, Ingrid Burman

14:2004 Det är någon mening med det

Dagmar Grahn

13:2004 Jag har världens bästa arbete

Gabriella Andersson, Ann-Helen Kauppi

12:2004 Att se är att förstå

Stefan Sävenstedt

11:2003 Musik och rörelse

(Nytryck av Rapport nr 3:2002)

Carina Robertsson, Ewa Karlsson

10:2003 Whiplashskadade personer

Gunilla Granqvist

9:2003 Personalen - En resurs att räkna med!

Annika Bylund, Benitha Eliasson, Kerstin Fallström Mattsson

8:2003 Samverkansstigen. En studie av samverkan vid stöd till alkoholmissbrukare

Stefan Sävenstedt

7:2003 Ungdomars väg mot placering i HVB-hem

Johan Lodin

6:2003 Fyra projekt och fyra erfarenheter

Stefan Sävenstedt

5:2003 Musik som förberedelse för nattvila och sömn.

(Nytryck av Rapport nr 5:2001)

Ewa Karlsson

4:2002 Musik och hälsa. Erfarenheter från musikstunder

(Nytryck av Rapport nr 1:2001)

Ewa Karlsson, Ingela Edkvist

3:2002 Från sidan, ett projekt i kollegialt lärande

Christina Karlsson

2:2002 Musik i omvårdnadsarbetet, Anna ett exempel

Ewa Karlsson

1:2002 Mille-ett familjeprojekt med unga i centrum

Maria Jonsson

Rapporter som utgivits av FoU Piteå Älvdal (Nytryck)

5:2002 Att förbättra vardagen för demenssjuka i kommunalt boende

Fem FoU projekt

4:2002 Ökat stöd i hemmet till äldre med demenssjukdom och deras anhöriga

Karin Zingmark

2:2002 Ska vi koppla upp oss eller be sköterskan komma

Stefan Sävenstedt, Karin Zingmark

1:2002 Utvärdering av "Anhörig- en studiesatsning kring handikapp- och äldreomsorg i Piteå"

Marit Andersson